

Opening address by Sami Parliament Council member Jon-Christer Mudenia in Karasjok

Buorre beaivi buohkaide

Mun lean Muden-Ovllá Pier-Erkke Jovvna – Jon-Christer Mudenia ja ovddastan Sámedikki Sámediggeráđis.

Sápmelaččat Deanučázadagas leat áiggiid čađa geavahan, ávkkástallan ja hálddašan guovllu ja daid riggodagaid. Deanuluossa, mii lea dat stuorámus riggodat mu guovllus ja lea huksen gilážiid ja servodagaid Deanuleagis.

Deanuleagis lea áiggiid čađa giđđagease jiekŋajohtin leamašan okta daid stuorámus dáhpáhusain jagis. Jiekŋajohttin buktá ilu ja vuordámuša Deanuleagi ássiide, go dát mielddisbuktá ahte farga beassá fatnasa čáhcái hoigadit. Dát lea árbi mii lea čuvvon buolvvas buolvii. Deatnulaš lea buriin mielain gárvvistan fatnasa, moardá firpmiid golgadeapmái ja buođđumii ja iskkasta gierdá go siibma stákkus jos stuorábuš luossa dohppe. Ja seammalágan vierut leat maid riddoguovlluin mearaluosabivddu oktavuodas.

Daid maŋemuš jagiid lea dilli nuppástuvvan, **ja guovllu árbevierut leat hilgojuvvon dáža ja suoma eisseválddiin.**

Eisseválddit mearridedje 2021:s ahte **árbevirolaš bivdu bissehuvvo deanus.** Eisseválddit ákkastadde ahte badjelmeare bivdu deanus lea sivvan [bivdogildosii](#). Deanuluossa dilálašvuolta lea duođalaš, ja lea čielggas ahte ferte bidjat johtui doaimbajuid mat nannejit luossanáli.

Go geahččá historjjálaččat de leat eiseválddit gáržžidan deanuleagiássiid bivddu. Trond Are Anti čállá ahte gáržžideamit fierbmebivddus leat juo álggahuvvon gasko 1800-logus. Ja Aage Solbakk čállá ahte 1973:as bohte ođđa bivdonjuolggadusat mat gáržžidedje deanuleagiássiid bivddu.

Njuolggadusain bođii ovdán ahte olggobealolbmot ožžo seamma bivdinuoigatvuoda deanu guoikkain ja muđui jogas. Beakkán guoikkat dego Geavŋŋis ja Sieddájohguoikka besse sii bivdit vuokkain nugo guovlluolmmoš beasai. Deanuleagiássit eai liikon dáid ođđa bivdonjuolggadusaide ja sii bukte garra moaitámušaid njuolggadusaide. Deatnogátte Nuorat álge čuojahit sullii dien áigge go dát njuolggadusat bohte virgái, ja sin lávllateavsttat buktá gova mo guovlluolmmoš dovdá iežas duvdojuvvon eret iežas bivdinguovlluin.

Báikkálaččain lea dakkár dovdu ahte eai dat guldal dahje jáhke sin – ahte eisseválddit badjelgehččet báikkálaččaid. Deanusápmelaččaid kultuvra, máhttu ja diehtu lea áitojuvvon dilis. **Mis ii leat odne vejolašvuolta doaimmahit min árbevieruid**, ja oahpahit boahttevaš buolvvaide min divrras guovllumáhtu das mo geavahit, hálddašit ja ávkkástallat deanu.

Leago sámiid luossakultuvrra deanus ja mearas báhcimin dušše lohkosin historjágirjiide?

Sámediggi doarju guovlluolbmuid dáistaleami beassat geavahit ja oahpahit viidásat sápmelaččaid luossakultuvrra, ja sin rievtti beassat bivdit. Mii bargat dan ovdii ahte **guovlluolbmo árbemáhttu ja -diehtu galgá leat vuodđun deanučázadaga hálddašeamis.**

Dás galget maiddá eisseválddit ja dutkit árvvus atnit guovlluolbmo eamiálbmotdiehtaga. Báikkálaš vuoigatvuođaguddiin galgá leat duohta váldi beassat hálddašit iežaset eallinsuona.

Danne leat Sámedikkitt Norgga ja Suoma bealde rájá čoahkkanan ja ságastallan mo mii olahat dán. Mii leat fárolágaid bargamin dasa ahte vuodđudit oktasaš rájárasttildeaddji árbemáhttoráđi, man ulbmil lea justin ahte loktet guovllu árbemáhttu luossahálddašeapmái. Ráđis galgá leat olbmot geain lea máhttu eallima Deanučázadagas – sihke leagis ja vuonas. Vai ráđđi galgá lihkostuvvot, de eaktuda dat guovddáš eisseválddiid guldalit ja geavahit árbemáhttu boahpte áigásaš mearrádusain.

li leat mánga mánu dás ovdal ahte NINA almmuhedje raportta mii buktá duođalaš čuvgehusa man olu luosaveajehii hávga borrá deanus jahkásaččat. Dát lea diehtu masa eisseválddit dábálaččat čuovvulit – das go dát lea dahkun oarjemáilbmi dutkanvugiid mielde.

Muhto, golgadeaddji Ohcejogas dahje stággobivdi Máskejogas, geat leat bivdán eallinagi ja dasa lassin árben máhtu iežas máttuin, dihte juo dán hástalusasa birra. Ja álbmot deanuleagis leat cealkán dán mángalot jagi, jos ii velá čuđi jagi, ahte stáhtalaš hálddašeapmi ii válde vuhtii dan oppalaš gova. Dát NINA raportta dárkkista ahte guovlluolbmo diehtu ja máhttu ii leat soaitáhagas, muhto leat áicamat dahkkon sistemáhtalaččat, diđolaččat ja áiggi badjel.

Guovlluolbmot ohcalit earet eará dihtomielat hálddašeame muđuid predáhtoriid olis, sihke deanujogas, oalgejogain,-njálmis ja vuonas. Njurjohálddašeapmi Deanunjálmis lea váilevaš, ja guovlluolbmo vuorjašupmi dán olis ii leat vuhtii váldon. Guovlluolbmot leat maiddá čujuhan ahte čáhcelottit leat laskan čázadagas, mat fas borret luosaveajehiid. Guovlluolmmoš lea čájehan dáhtu ja miela čoavdit dáid hástalusaid, **muhto eiseválddit eai váldde vuhtii min evttohusaid.**

Loahpas Sámediggi oaidnu lea ahte ruoššaluosahálddašeapmi ferte hálddašuvvot sámi dábi ja árbevuođu vuodul. Dat mearkaša ahte bivdu mearas ferte geahččat oktavuodain bivdduin jogas/deanus. Sámi vuoigatvuođat eai leat čatnon dihto náliide jogain, deanuin dahje mearas. Min riekti ávkkástallat luonddu riggodagaid lea čadnon min eatnama ja meara geavaheapmái, min rievttit lea eahpitkeahttá huksejuvvon min geavaheame vuodul. Ja dát bealit leat lunddolaš suokkardit lagabui dál go mii áigut ođasmahttit dahje revideret Sámediggedieđáhus luosa birra; diddi, luosjuolgi, goadjin ja duovvi, mii mearriduvvui 2021:s.

Jos mii galgat gádjut ja sealluhit min divrras luosa de ferte árbemáhttu leat oassin otná diehtovuodus hálddašeamis. Sámediggi vuolggasadjin lea ahte luossabivdu lea

dehálaš oassi sámi kultuvrra luondduvuđđosis, ja seammás lea dárbu hálldašit luossamáddodaga guoddevaš vuogi mielde.

Giitu mu oasis.